

Ryszard A. Stefański

Uczelnia Łazarskiego, Polska

e-mail: ryszard.stefanski@lazarski.pl

ORCID: 0000-0003-0995-9499

NOWA REGULACJA DEGRADACJI

NEW REGULATION OF DEGRADATION

Abstract

The subject of the article is the new regulation of degradation adopted in the amendment to the Criminal Code by the Act of July 7, 2021, according to which degradation obtained the status of a universal penal measure and can be applied not only to soldiers, but also to reserve and retired soldiers. The change of its legal nature allows, without violating the coherence of the Penal Code, to extend the subjective scope to people with ranks of other state services, e.g. Police, Agency of Internal Security, Prison Service, which is likewise supported by the arguments justifying its application to military personnel. The implementation of this postulate would also strengthen the legitimacy of regulating degradation in the general part of the Penal Code. The aim of the article is to explain the objective and subjective scope as well as the requirements for the application of degradation, in view of the significant modification of its regulations and the new foundations for the functioning of the army contained in the Act of March 11, 2022, on the Defense of the Fatherland. It is a dogmatic study, based on formal-dogmatic, linguistic, logical and historical interpretations.

KEYWORDS

degradation, punitive measure, military service, military rank, soldier, reserve soldier, retired soldier

SŁOWA KLUCZOWE

degradacja, środek karny, służba wojskowa, stopień wojskowy, żołnierz, żołnierz rezerwy, żołnierz w stanie spoczynku

I. WPROWADZENIE

Ustawą z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw¹ mają być dokonane istotne zmiany w zakresie degradacji polegające, na: 1) nadaniu jej statusu powszechnego środka karnego przez jej uregulowanie w części ogólnej ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny² (art. 39 pkt 9, art. 43ba i art. 43bb k.k.); 2) rozszerzeniu jej zakresu podmiotowego przez objęcie także żołnierzy rezerwy oraz żołnierzy w stanie spoczynku; 3) pominięciu podkreślenia, że jej orzeczenie jest możliwe „zwłaszcza w wypadku działania w celu osiągnięcia korzyści majątkowej”.

II. KSZTAŁTOWANIE SIĘ DEGRADACJI W POLSKIM WOJSKOWYM PRAWIE KARNYM

Degradacja jest tradycyjnym środkiem represyjnym stosowanym wobec żołnierzy³ i do wejścia w życie ustawy z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny⁴ była regulowana w kodeksach karnych wojskowych⁵.

¹ Zob. <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2024> (dostęp: 22.10.2022 r.). Co do tej ustawy proces legislacyjny został zakończony. Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z 4 dnia sierpnia 2022 r. w sprawie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw zawiera postanowienie o jej odrzuceniu. W dniu 16 listopada 2022 r. Sejm odrzucił uchwałę Senatu i ustawa została podpisana przez Prezydenta.

² Tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1138, z późn. zm.; dalej: k.k.

³ W. Marcinkowski, *Kodeks karny. Część wojskowa. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 120.

⁴ Dz.U. z 1969 r., nr 13, poz. 94, z późn. zm.; dalej: k.k. z 1969 r.

⁵ Na temat początków tego środka zob. D. Szeleszczuk, *Degradacja w polskim wojskowym prawie karnym od XVII do XIX wieku*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2017, nr 4, s. 114–125.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. na terenie byłych zaborów obowiązywały kodeksy karne wojskowe państw zaborczych.

Ustawa z dnia 29 lipca 1919 r. o tymczasowym sądownictwie wojskowym⁶ stworzyła podstawy do ukształtowania jednolitego sądownictwa wojskowego na obszarze całego kraju⁷. Na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 10 maja 1920 r. w przedmiocie wprowadzenia w życie wojskowego kodeksu karnego⁸, został wprowadzony przed sądami wojskowymi na obszarze całego kraju Kodeks karny wojskowy z dnia 20 czerwca 1872 r., który tymczasowo obowiązywał na obszarze byłej dzielnicy pruskiej. Szczególną karą na czci dla podoficerów była degradacja (§ 30 pkt 4). W razie obligatoryjnej degradacji podoficera obowiązkowe było orzeczenie zwolnienia ze służby (§ 34 pkt 2). Orzeczenie degradacji było obligatoryjne: 1) obok więzienia ponad rok; 2) obok przeniesienia do drugiej klasy żołnierzy; 3) obok pozbawienia zdolności piastowania urzędów publicznych, a fakultatywne: 1) obok rocznego lub krótszego więzienia; 2) za ponowne powtórzenie przestępstwa; 3) za przestępstwa wskazane w § 37 ust. 2 L.2 (§ 40). Degradacja pociągała za sobą z mocy samego prawa powrót do stopnia szeregowca i utratę uprawnień nabytych przez służbę podoficerską, o ile można je było odebrać orzeczeniem sędziowskim (§ 41).

Kodeks karny wojskowy z 1928 r.⁹ degradację zaliczał do kar dodatkowych na czci dla podoficerów i starszych szeregowców (art. 11 pkt 2). Orzeczenie degradacji było obowiązkowe: 1) obok skazania na zamknięcie w więzieniu na czas ponad rok jeden; 2) obok skazania na karę więzienia zastępującego dom poprawy; 3) obok orzeczenia usunięcia z urzędu; 4) obok skazania na zamknięcie w więzieniu za wymienione w art. 19 pkt 4 enumeratywnie przestępstwa przewidziane w Kodeksie karnym z 1903 r.; 5) w wypadkach przewidzianych w Kodeksie karnym wojskowym (art. 19 ust. 1). Degradację można było orzec: 1) obok skazania na zamknięcie w więzieniu na czas do roku jednego; 2) w wypadkach przewidzianych w tym Kodeksie; 3) za ponowne powtórzenie przestępstwa wojskowego tożsamego lub jednorodnego; 4) w razie skazania po raz trzeci za przestępstwo wojskowe, jeżeli poprzednio już dwukrotnie nastąpiło skazanie i ukaranie za przestępstwo wojskowe; 5) jeżeli oprócz kary sądowej wykonano kilkakrotnie kary dyscyplinarne najwyższego stopnia, a skazanie za przestępstwo wojskowe następowało powtórnie (art. 19 ust. 2). Orzeczenie degradacji było wykluczone, jeżeli do czasu popełnienia nowego przestępstwa upłynęło od czasu odbycia kary sześć miesięcy (art. 19 ust. 3). Degradacja pociągała za sobą z mocy samego prawa powrót do stopnia szeregowca (art. 20).

⁶ Dz. Praw. nr 65, poz. 389.

⁷ L. Czubiński, *Polskie wojskowe prawo karne w zarysie*, Warszawa 1981, s. 57.

⁸ Dz.U. nr 59, poz. 369.

⁹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. w sprawie kodeksu karnego wojskowego (Dz.U. nr 36, poz. 328).

W Kodeksie karnym wojskowym z 1932 r.¹⁰ karą dodatkową stosowaną przez sądy wojskowe w stosunku do żołnierzy była degradacja (art. 18 lit. b). Obejmowała ona utratę posiadanego stopnia wojskowego i powrót do stopnia szeregowca (art. 19). Kara ta – zgodnie z art. 23 § 1 – była orzekana obligatoryjnie wobec starszych szeregowców i podoficerów: a) przy orzeczeniu utraty praw publicznych lub obywatelskich praw honorowych albo zarządzeniu środka zabezpieczającego, z wyjątkiem umieszczenia w zamkniętym zakładzie dla psychicznie chorych albo w innym zakładzie leczniczym (art. 79 i art. 80 k.k. z 1932 r.), utraty prawa wykonywania zawodu, utraty praw rodzicielskich i opiekuńczych lub przedpadku przedmiotów (art. 85 k.k. z 1932 r.), z tym że nie orzekało się jej, gdy kara pozbawienia wolności przekraczała czasokresy przewidziane w tych przepisach z powodu wymierzenia kary zastępczej; b) przy karze pozbawienia wolności powyżej 1 roku, c) przy karze więzienia za występki popełnione z chęci zysku (art. 32 § 1). W innych przypadkach skazania starszych szeregowców i podoficerów za zbrodnię albo skazania za występki wojskowe, albo za występki popełnione z chęci zysku lub innych niskich pobudek sąd mógł orzec degradację (art. 32 § 2). Degradacja następowała z chwilą uprawomocnienia się wyroku (art. 21a).

Degradacja była też skutkiem skazania. Skazanie przez sąd powszechny żołnierza, posiadającego stopień starszego szeregowca lub podoficera, na karę degradacji przy orzeczeniu utraty praw publicznych lub obywatelskich praw honorowych albo zarządzeniu środka zabezpieczającego lub przy karze więzienia za występki popełnione z chęci zysku, albo na karę więzienia powyżej 1 roku pociągało za sobą z mocy samego prawa degradację (art. 26 § 2). Taki sam skutek powodowało skazanie przez sąd powszechny żołnierza posiadającego stopień oficerski na wymienione wyżej kary (art. 26 § 3).

Kodeks karny Wojska Polskiego z 1944 r.¹¹ w katalogu kar dodatkowych przewidywał degradację (art. 39 lit. c). Degradacja obejmuje utratę posiadanego stopnia wojskowego i powrót do stopnia szeregowca (art. 42). Sąd mógł orzec degradację w razie skazania: a) za przestępstwa wojskowe; b) za przestępstwa pospolite popełnione z chęci zysku lub z innych niskich pobudek (art. 45 § 1). Sąd Najwyższy wskazał, że: „Orzekanie dodatkowej kary degradacji przy przestępstwach wojskowych nie popełnionych z niskich pobudek powinno następować tylko w takich wypadkach, kiedy rodzaj przestępstwa i jego waga dyskwalifikują całkowicie oficera jako człowieka nie nadającego się do pełnienia funkcji oficerskich i kiedy sprawca nie powinien już nigdy, nawet w przyszłości, takich funkcji pełnić. Kary degradacji nie należy orzekać w oderwaniu od wagi popełnionego przestępstwa i stopnia zawinienia sprawcy ani motywować jej wymierzenia tym,

¹⁰ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 21 października 1932 r. – Kodeks karny wojskowy (Dz.U. R.P. nr 91, poz. 765).

¹¹ Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 23 września 1944 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks Karny Wojska Polskiego (Dz.U. R.P. nr 6, poz. 28).

że dana osoba nie może być oficerem ze względu na nie zawinione przez nią okoliczności tego rodzaju jak aktualny stan zdrowia”¹².

W Kodeksie karnym z 1969 r. dokonano unifikacji prawa karnego i zostały w nim w części wojskowej zamieszczone także przepisy dotyczące żołnierzy. Kodeks ten degradację przewidywał jako karę dodatkową (art. 295). Obejmowała ona utratę posiadanego stopnia wojskowego i powrót do stopnia szeregowego (art. 296 § 1). Jej orzeczenie było fakultatywne w razie skazania żołnierza za zbrodnię lub występki umyślne, jeżeli przemawiały za tym charakter i okoliczności czynu. Mogła być stosowana tylko do osoby, która była żołnierzem w chwili orzekania¹³. Przesłanki jej stosowania były więc szerokie i miały charakter ocenny. Orzekanie tej kary mogło nastąpić tylko w wypadkach, gdy rodzaj popełnionego przestępstwa, waga szkodliwości społecznej, zwłaszcza dla dyscypliny wojskowej (np. popełnienie przestępstwa wspólnie z podwładnym lub młodszym stopniem wojskowym albo na szkodę towarzysza broni), sposób działania sprawcy oraz cechy jego osobowości wskazują na całkowitą dyskwalifikację żołnierza jako człowieka nienadającego się do pełnienia funkcji dowódcy i wychowawcy, związanych z posiadaniem stopnia oficera, chorążego i podoficera, a zatem gdy nie powinien on pełnić takich funkcji również w przyszłości¹⁴. Kara ta mogła być stosowana samoistnie (art. 298 w zw. z art. 55).

Do momentu wejścia w życie sygnalizowanej we wprowadzeniu ustawy nowelizującej degradacja w Kodeksie karnym z 1997 r. była umiejscowiona w katalogu środków karnych stosowanych wobec żołnierzy (art. 324 § 1 pkt 3 k.k.) i mogła być orzeczona tylko wobec osoby, która w chwili popełnienia czynu zabronionego była żołnierzem, chociażby przestała nim być w chwili orzekania, w razie skazania za przestępstwo umyślne, jeżeli rodzaj czynu, sposób i okoliczności jego popełnienia pozwalały przyjąć, że sprawca utracił właściwości wymagane do posiadania stopnia wojskowego, a zwłaszcza w wypadku działania w celu osiągnięcia korzyści majątkowej (art. 327 § 2 i art. 328 k.k.). Obejmowała ona utratę posiadanego stopnia wojskowego i powrót do stopnia szeregowego (art. 327 § 1 k.k.). W razie orzeczenia za zbiegające się przestępstwa pozbawienia praw publicznych i degradacji sąd orzekał tylko pozbawienie praw publicznych (art. 332 § 1 k.k.).

¹² Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 stycznia 1963 r., Rw 1364/62, OSNKW 1963, nr 7–8, poz. 137.

¹³ Uchwała 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 2 października 1974 r., U 5/74, OSNKW 1974, nr 12, poz. 220.

¹⁴ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 27 sierpnia 1977 r., U 1/77, OSNKW 1977, nr 10–11, poz. 110.

III. CHARAKTER PRAWNY DEGRADACJI

Usytuowanie degradacji w katalogu środków karnych z uwzględnieniem zmian przewidzianych w ustawie z dnia 7 lipca 2022 r. (art. 39 pkt 9 k.k.) nadaje jej status środka karnego powszechnego. Przeniesienie jej z części wojskowej Kodeksu karnego uzasadniano stworzeniem możliwości jej orzekania wobec żołnierzy rezerwy i żołnierzy w stanie spoczynku, gdyż „pozostawienie posiadanego stopnia wojskowego osobie, która po zakończeniu służby wojskowej sprzeniewierzyła się obowiązującej ją nadal przysiędze wojskowej i wspomnianą lojalność złamała, jest w sposób oczywisty sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Oznacza bowiem bierną akceptację przez państwo rażącego i jawnego przekraczania norm prawnych przez osobę, która powinna charakteryzować się szczególnie prawością i uczciwością. O ile po przeniesieniu do rezerwy lub w stan spoczynku kwestia umiejętności fachowych traci rację bytu z uwagi na zaprzestanie wykonywania zawodu, o tyle kwalifikacje etyczno-moralne nie przestają mieć znaczenia”¹⁵.

Środek ten – podobnie jak inne środki karne – może być orzekany obok kary, niezależnie od jej rodzaju; nie jest on powiązany z jakąkolwiek karą.

Degradacja może być też orzeczona w wypadku odstąpienia od wymierzenia kary, tj. w sprawie o przestępstwo zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 3 lat albo karą łagodniejszego rodzaju i gdy społeczna szkodliwość czynu nie jest znaczna, a cele kary zostaną w ten sposób spełnione (art. 59 k.k.). Nie jest możliwe zastosowanie tego środka w ramach nadzwyczajnego złagodzenia kary polegającego na odstąpieniu od wymierzenia kary i wymierzeniu środka karnego. Wprawdzie art. 60 § 6 pkt 5 k.k. w brzmieniu przewidzianym w ustawie z dnia 7 lipca 2022 r. przewiduje, że w wypadku gdy czyn stanowi występki, przy czym górną granicą ustawowego zagrożenia jest kara pozbawienia wolności nieprzekraczająca 2 lat, sąd odstępuje od wymierzenia kary i orzeka środek karny wskazany w tym przepisie, ale nie jest w nim wymieniona degradacja.

Orzeczony środek karny w razie odstąpienia od wymiaru kary nie ma charakteru samoistnego, bowiem możliwość jego orzeczenia została ograniczona do wypadków odstąpienia od wymierzenia kary, które jest zasadniczym rozstrzygnięciem. Taki charakter miałby, gdyby wchodził w miejsce kary, zastępując ją, chociaż nie towarzyszy karze¹⁶.

Degradacja ma charakter samoistnego środka karnego w razie jej orzeczenia w postępowaniu nakazowym w przypadku, gdy sąd poprzestaje na orzeczeniu

¹⁵ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy IX kadencji nr 2024), <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=2024> (dostęp: 25.07.2022 r.).

¹⁶ R. A. Stefański, (w:) R. A. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 398.

środka karnego; nie wymierza wówczas kary oraz nie odstępuje od jej wymierzenia, a środek wchodzi w miejsce kary (art. 502 § 3 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego¹⁷).

Trafnie w piśmiennictwie zauważa się, że degradacja jest szczególnym środkiem represyjnym stosowanym wobec żołnierzy, stanowiąc swoistego rodzaju infamię uderzającą również w te aspekty służby, które łączą się z pojęciami honoru, godności, prestiżu¹⁸. Jest ściśle związana z hierarchią stopni wojskowych oraz ich rolą i znaczeniem w społeczeństwie¹⁹. Dolegliwość degradacji potęguje się ze względu na to, że jej skutkiem jest zwolnienie żołnierza zawodowego z zawodowej służby wojskowej (art. 226 pkt 11 *in fine* ustawy z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny²⁰), a także powoduje utratę prawa do zaopatrzenia emerytalnego w wypadku jej wymierzenia za przestępstwo, które zostało popełnione przed zwolnieniem ze służby (z art. 10 ustawy z 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin²¹). Zostaje więc przekreślony cały dorobek żołnierza w służbie wojskowej i praktycznie pozbawia go zawodu²². „*Ratio legis* tego środka karnego – jak trafnie zauważa Sąd Najwyższy – jest ochrona autorytetu wynikającego z posiadania stopnia wojskowego, bez którego niemożliwe jest prawidłowe funkcjonowanie wojska, mającego przecież hierarchiczną strukturę”²³.

IV. ZAKRES PODMIOTOWY DEGRADACJI

Degradacja – zgodnie z art. 43bb k.k. – może być orzeczona w stosunku do: 1) żołnierza; 2) żołnierza rezerwy, 3) żołnierza w stanie spoczynku. Obejmuje te osoby niezależnie od przynależności do rodzaju składu Sił Zbrojnych, a mianowicie Wojsk Lądowych, Sił Powietrznych, Marynarki Wojennej, Wojsk Specjalnych, Wojsk Obrony Terytorialnej (art. 15 ust. 1 u.o.o.). Ze względu na to, że degradacja powoduje utratę posiadanego stopnia wojskowego i powrót do stopnia szere-

¹⁷ Tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 534, z późn. zm.; dalej: k.p.k.

¹⁸ K. Badźmirowska-Masłowska, (w:) W. Kitler, D. Nowak, M. Stepnowska (red.), *Prawo wojskowe*, Warszawa 2017, s. 273.

¹⁹ W. Marcinkowski, *Kodeks karny...*, s. 120; S. Hoc, (w:) M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 1711; R. Janiszowski-Downarowicz, *Wojskowe środki karne*, (w:) R. A. Stefański (red.), *Środki karne po nowelizacji w 2015 roku*, Warszawa 2016, s. 591; A. Ziółkowska, (w:) V. Konarska-Wrzošek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 1462.

²⁰ Dz.U. z 2022 r., poz. 655, z późn. zm., dalej: u.o.o.

²¹ Tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 520, z późn. zm.

²² L. Czubiński, *Polskie wojskowe prawo...*, s. 107.

²³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 kwietnia 2019 r., VI KA 5/19, LEX nr 2677119, z glosą aprobującą D. Szeleszczuka, „Prawo w Działaniu” 2022, nr 49, s. 122–133; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 2020 r., I KA 10/19, LEX nr 3056892.

gowego (art. 43ba § 1 k.k.), zawężone jest jej stosowanie tylko do wskazanych wyżej osób posiadających stopień wyższy od szeregowego lub równorzędnego, tj. marynarza²⁴. Bezprzedmiotowe byłoby orzekanie degradacji wobec żołnierza szeregowego, skoro nie ma możliwości obniżenia posiadanego stopnia²⁵.

Żołnierzem jest osoba pełniąca czynną służbę wojskową, z wyjątkiem terytorialnej służby wojskowej pełnionej dyspozycyjnie (art. 115 § 17 k.k.). Czynna służba wojskowa polega na pełnieniu: 1) zasadniczej służby wojskowej; 2) terytorialnej służby wojskowej; 3) służby w aktywnej rezerwie w dniach tej służby oraz odbywaniu ćwiczeń wojskowych w ramach pasywnej rezerwy; 4) zawodowej służby wojskowej; 5) służby w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny (art. 130 ust. 1 u.o.o.).

Zasadnicza służba wojskowa polega na pełnieniu: 1) dobrowolnej zasadniczej służby wojskowej; 2) obowiązkowej zasadniczej służby wojskowej (art. 130 ust. 2 u.o.o.). Dobrowolna zasadnicza służba wojskowa jest pełniona przez okres do 12 miesięcy (art. 143 ust. 1 u.o.o.). Obowiązkowa zasadnicza służba wojskowa jest pełniona z uwzględnieniem potrzeb Sił Zbrojnych. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek Rady Ministrów, wprowadza, w drodze rozporządzenia, obowiązek pełnienia zasadniczej służby wojskowej, określając termin jej rozpoczęcia i zakończenia, z uwzględnieniem potrzeb Sił Zbrojnych (art. 152 u.o.o.). Czas jej trwania wynosi 9 miesięcy i odbywa się w jednym nieprzerwanym okresie (art. 153 ust. 1 i 3 u.o.o.).

Terytorialna służba wojskowa obejmuje pełnienie, na ich wniosek, przez osoby posiadające uregulowany stosunek do służby wojskowej, a także przez inne osoby niepodlegające obowiązkowi odbycia zasadniczej służby wojskowej. Czas trwania terytorialnej służby wojskowej wynosi od roku do 6 lat (art. 170 ust. 1 i 2 u.o.o.). Może być pełniona dyspozycyjnie albo rotacyjnie. Terytorialną służbę wojskową żołnierz OT (tj. kandydat na oficera obrony terytorialnej oraz żołnierz obrony terytorialnej) pełni rotacyjnie w jednostce wojskowej albo innym miejscu określonym przez dowódcę jednostki wojskowej w określonych przez dowódcę jednostki wojskowej dniach służby, co najmniej raz w miesiącu przez okres 2 dni w czasie wolnym od pracy. W pozostałe dni żołnierz OT pełni służbę dyspozycyjnie. Może ją pełnić rotacyjnie również w inne dni, stosownie do potrzeb Sił Zbrojnych, po uzgodnieniu z tym żołnierzem lub na jego wniosek. Terytorialną służbę wojskową żołnierz OT pełni dyspozycyjnie poza jednostką wojskową, pozostając w gotowości do stawienia się do służby pełnionej rotacyjnie w ter-

²⁴ M. Fleming, *Kodeks karny. Część wojskowa. Komentarz*, Warszawa 2000, s. 81; W. Marcinkowski *Kodeks karny...*, s. 121; J. Majewski, (w:) W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do art. 278–363*, t. III, Warszawa 2022, s. 1052.

²⁵ D. Szeleszczuk, (w:) A. Grzeškowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 1518. Odmienne nie trafnie S. Winik, M. Nowak, *Degradacja w praktyce – problematyka możliwości podmiotowego rozszerzenia stosowania środka karnego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2019, nr 4, s. 54–55.

minie i miejscu wskazanych przez dowódcę jednostki wojskowej (art. 171 u.o.o.). Żołnierz OT pełniący służbę dyspozycyjnie nie jest żołnierzem w rozumieniu art. 115 § 17 k.k., gdyż został *expressis verbis* wyłączony z zakresu tej definicji.

Aktywną rezerwę tworzą osoby, które zgłosiły chęć pełnienia służby w aktywnej rezerwie, złożyły przysięgę wojskową i nie pełnią innego rodzaju służby wojskowej oraz nie ukończyły 55. roku życia, a w przypadku osób posiadających stopień podoficerski lub oficerski – 63. roku życia (art. 131 ust. 2 u.o.o.). Osoby podlegające powołaniu, w tym również w trybie ochotniczym, do odbycia obowiązkowej zasadniczej służby wojskowej, po upływie okresu trwania obowiązku jej odbywania, szef wojskowego centrum rekrutacji przenosi do pasywnej rezerwy (art. 156 ust. 1 u.o.o.). Służba w aktywnej rezerwie jest pełniona na podstawie powołania na czas nieokreślony i jest pełniona w jednostkach wojskowych i związkach organizacyjnych na etatach przewidzianych dla tej służby (art. 240 i 241 u.o.o.).

Powołanie do zawodowej służby wojskowej następuje na czas nieokreślony. Stosunek służbowy żołnierza zawodowego powstaje w drodze powołania na podstawie dobrowolnego zgłoszenia się do tej służby. Termin rozpoczęcia pełnienia zawodowej służby wojskowej oraz stanowisko służbowe, na jakim będzie pełniona ta służba, określa rozkaz personalny (art. 185 ust. 3–5 u.o.o.).

Żołnierzem w stanie spoczynku jest żołnierz zwolniony z zawodowej służby wojskowej, który ze względu na wiek albo stan zdrowia nie podlega obowiązkowi służby wojskowej (art. 238 ust. 2 u.o.o.).

O dopuszczalności orzeczenia degradacji decyduje posiadanie statusu żołnierza w czasie popełnienia czynu (art. 43bb k.k.). Niedopuszczalne jest orzeczenie degradacji wobec osoby, która w chwili popełnienia czynu zabronionego nie była żołnierzem, żołnierzem rezerwy lub żołnierzem w stanie spoczynku. Uzyskanie wyższego stopnia wojskowego w okresie między popełnieniem czynu zabronionego a orzekaniem nie stanowi przeszkody do orzeczenia tego środka karnego²⁶.

Degradacja nie dotyczy osób posiadających stopnie służbowe innych służb, zwłaszcza, że z reguły osoby te przyjmowane do odpowiedniej służby i posiadające stopień wojskowy, mogą być mianowane na odpowiedni stopień we właściwej służbie, tj. w policji (art. 47 i 56 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji²⁷), Straży Granicznej (art. 51 i 61 ustawy z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej)²⁸, Państwowej Straży Pożarnej (art. 50 ustawy z dnia 24 sierpnia

²⁶ K. Badźmirowska-Masłowska, (w:) W. Kitler, D. Nowak, M. Stepnowska (red.), *Prawo...* s. 273; W. Marcinkowski, *Kodeks karny...*, s. 121–122.

²⁷ Tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 1882, z późn. zm. i rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 lutego 2019 r. w sprawie stopni wojskowych, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Służby Ochrony Państwa, Służby Celno-Skarbowej, Państwowej Straży Pożarnej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Wywiadu Wojskowego i Służby Kontrwywiadu Wojskowego odpowiadających stopniom policyjnym (Dz.U. z 2019 r., poz. 331).

²⁸ Dz.U. z 2022 r., poz. 1061, z późn. zm. i rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 stycznia 2019 r. w sprawie równorzędności stopni policyjnych, Urzędu Ochrony Państwa, Agencji Bezpie-

1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej²⁹), Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (art. 66 i 77 ust. 1 ustawy z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu³⁰), Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego (art. 25 i 36 ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego³¹), Służby Więziennej (art. 49 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej³²), Służby Celno-Skarbowej (art. 192 i 198 ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej³³), Służby Ochrony Państwa (art. 116 i 127 ust. 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Służbie Ochrony Państwa³⁴), Straży Marszałkowskiej (art. 34 i 42 ust. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 2018 r. o Straży Marszałkowskiej³⁵). Ponadto osoba posiadająca stopień policyjny, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Więziennej, Straży Marszałkowskiej, Służby Celno-Skarbowej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Wywiadu Wojskowego, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, powołana na jej wniosek albo za jej zgodą do zawodowej lub terytorialnej służby wojskowej otrzymuje stopień równorzędny ze stopniem posiadanym w danej służbie (art. 138 u.o.o.³⁶). Pominięcie osób posiadających

czeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Biura Ochrony Rządu, Służby Ochrony Państwa, Służby Celno-Skarbowej, Straży Marszałkowskiej, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Więziennej i stopni wojskowych ze stopniami służbowymi Straży Granicznej (Dz.U. z 2019 r., poz. 228).

²⁹ Tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1969.

³⁰ Tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 557, z późn. zm.; dalej: ustawa o ABW oraz AW.

³¹ Tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 502, z późn. zm.

³² Tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 1064.

³³ Tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 813, z późn. zm. i rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 8 stycznia 2019 r. w sprawie równorzędności stopni policyjnych, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Wywiadu Wojskowego, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Straży Granicznej, Służby Ochrony Państwa i stopni wojskowych ze stopniami służbowymi w Służbie Celno-Skarbowej (Dz.U. z 2019 r., poz. 176).

³⁴ Tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 575, z późn. zm. i rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 listopada 2018 r. w sprawie równorzędności stopni wojskowych oraz uzyskanych w Biurze Ochrony Rządu, Policji, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Państwowej Straży Pożarnej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służbie Wywiadu Wojskowego, Służbie Kontrwywiadu Wojskowego, Służbie Więziennej i Służbie Celno-Skarbowej ze stopniami funkcjonariuszy Służby Ochrony Państwa (Dz.U. z 2018 r., poz. 2178).

³⁵ Tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1727 i rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 maja 2019 r. w sprawie równorzędności stopni wojskowych, policyjnych, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Służby Ochrony Państwa, Służby Celno-Skarbowej, Państwowej Straży Pożarnej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego i Służby Więziennej ze stopniami Straży Marszałkowskiej (Dz.U. z 2019 r., poz. 1035).

³⁶ Zob. też rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 kwietnia 2022 r. w sprawie stopni policyjnych, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Biura Ochrony Rządu, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Kontrwywiadu Wojskowe-

stopnie w tych służbach jest nieuzasadnione, gdyż te same względy, które przemawiają za degradacją żołnierzy, w pełni odnoszą się do osób pełniących służbę w wyżej wymienionych instytucjach państwowych. Od nich też są wymagane nie tylko wysokie kwalifikacje zawodowe, ale także wysokie walory moralne. Przykładowo policjant musi posiadać nieposzlakowaną opinię (art. 25 ust. 1 ustawy o Policji), funkcjonariusz Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu – nieskazitelną postawę moralną, obywatelską i patriotyczną (art. 44 pkt 3 ustawy o ABW oraz AW). Nieuzasadnione jest pozostawienie niekiedy wysokiego stopnia osobie, która zostaje skazana za przestępstwo świadczące o jej głębokiej demoralizacji. Nasuwa się więc wniosek *de lege ferenda* objęcia tym środkiem karnym także osoby posiadające stopnie w tych innych służbach. Realizacja tego postulatu wzmocniłaby także zasadność jej uregulowania w części ogólnej Kodeksu karnego.

V. ZAKRES PRZEDMIOTOWY DEGRADACJI

Zakres przedmiotowy degradacji jest *expressis verbis* określony w art. 43ba § 1 k.k., a mianowicie degradacja obejmuje utratę posiadanego stopnia wojskowego i powrót do stopnia szeregowego. Katalog stopni wojskowych jest określony w art. 135 ust. 2 i 3 u.o.o. Oskarżony zostaje pozbawiony wszystkich stopni, które dotychczas uzyskał, z wyjątkiem stopnia szeregowego będącego stopniem najniższym (art. 135 ust. 2 pkt 1 lit. a u.o.o.).

Nie jest dopuszczalne tylko obniżenie stopnia wojskowego; było możliwe w ramach przewidzianego pierwotnie w Kodeksie karnym środka karnego obniżenie stopnia wojskowego, które obejmowało utratę posiadanego stopnia i powrót do stopnia bezpośrednio niższego w obrębie korpusu oficerów, chorążych albo podoficerów (art. 324 § 1 pkt 1 k.k. i art. 325 k.k.³⁷).

VI. PRZESŁANKI ORZĘKANIA

Przesłanki orzekania degradacji zostały sformułowane w sposób ogólny. Wymierzenie tego środka karnego jest możliwe tylko w razie skazania za prze-

go, Służby Wywiadu Wojskowego, Służby Więziennej, Straży Marszałkowskiej, Służby Celno-Skarbowej lub Straży Granicznej odpowiadających poszczególnym stopniom wojskowym (Dz.U. z 2022 r., poz. 876).

³⁷ Uchylone ustawą z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych (Dz.U. nr 179, poz. 1750).

stępstwo umyślne, popełnione zarówno w zamiarze bezpośrednim, jak i ewentualnym. Chodzi także o przestępstwa umyślno-nieumyślne (art. 9 § 3 k.k.³⁸). Nie jest więc dopuszczalne zastosowanie degradacji w wypadku skazania za przestępstwo nieumyślne. Może to być przestępstwo zarówno wojskowe, jak i powszechne. Nie decyduje to, że sprawca w chwili popełnienia przestępstwa miał na sobie mundur z właściwymi dystynkcjami³⁹.

Zakres przestępstw umyślnych, za które może być orzeczona degradacja, jest ograniczony przez zawarty w art. 43ba § 2 k.k. warunek, by rodzaj czynu, sposób i okoliczności jego popełnienia pozwalały przyjąć, że sprawca utracił właściwości wymagane do posiadania stopnia wojskowego. Jest to istotne ograniczenie jego stosowania, ale jednocześnie przesłanka ta jest wysoce ocenna i może prowadzić do dowolności.

By orzec ten środek, sąd musi dokonać oceny, czy sprawca utracił właściwości wymagane do posiadania stopnia wojskowego, a jej podstawę stanowią rodzaj czynu, sposób i okoliczności jego popełnienia. Oznacza to, że między popełnionym przestępstwem a tym środkiem karnym musi być *iunctim*. Sąd Najwyższy zasadnie uznał, że nie należy orzekać w oderwaniu od wagi popełnionego przestępstwa i stopnia zawinienia sprawcy ani motywować jej wymierzenia tym, że dana osoba nie może być żołnierzem ze względu na niezawinione przez nią okoliczności tego rodzaju jak np. aktualny stan zdrowia⁴⁰.

W kontekście tej przesłanki o tym, o jakie właściwości chodzi, można wnioskować z warunków, które są konieczne do nadania i mianowania na kolejny wyższy stopień wojskowy. Lektura ustawy o obronie Ojczyzny zawiera wyjątkowo skromne informacje na ten temat, a głównie eksponuje kwalifikacje zawodowe. Nadanie pierwszego stopnia wojskowego wiąże się z powołaniem do służby wojskowej i od takiej osoby wymaga się, by m.in. posiadała nieposzlakowaną opinię (art. 83 ust. 1 pkt 2 u.o.o.). Żołnierze w czynnej służbie wojskowej zaś mogą być mianowani w czasie pokoju na kolejny wyższy stopień wojskowy, jeżeli spełniają łącznie następujące warunki: 1) uzyskają pozytywne wyniki w szkoleniu wojskowym; 2) otrzymali co najmniej bardzo dobrą ocenę w opinii służbowej; 3) ukończyli kurs lub szkolenie wojskowe, jeżeli jest to wymagane dla stopnia wojskowego, na który mają być mianowani (art. 140 ust. 12 u.o.o.). Wyłączeni są skazani za przestępstwo popełnione z winy umyślnej (art. 140 ust. 14 u.o.o.). *Prima vista* – ze względu na tę ostatnią przesłankę – mogłoby się wydawać, że w takim wypadku zawsze należy orzec ten środek, lecz pozostawałoby to w jaskrawej sprzeczności z regulacją kodeksową.

³⁸ J. Majewski, (w:) W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny...*, s. 1053.

³⁹ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 stycznia 1964 r., Rw 1517/63, OSNKW 1964, nr 5, poz. 77.

⁴⁰ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 stycznia 1963 r., Rw 1364/62, OSNKW 1963, nr 7–8, poz. 137.

W kontekście tych warunków za utratę właściwości wymaganych do posiadania stopnia wojskowego trzeba uznać utratę, w wyniku popełnionego przestępstwa, nieposzlakowanej opinii. Nieposzlakowana opinia oznacza, że danej osobie nie można zarzucić zachowań sprzecznych z normami moralnymi, etycznymi oraz prawnymi. Nieposzlakowaną opinią cieszy się osoba, której można przypisać takie cechy, jak: uczciwość, rzetelność, odpowiedzialność, lojalność, umiejętność przedkładania interesu publicznego nad prywatny, umiejętność współpracy z innymi ludźmi⁴¹. Wobec tego niewłaściwe zachowanie sprzeczne z normami społecznymi, etycznymi lub prawnymi może dyskwalifikować taką osobę jako żołnierza. Pełnienie służby wojskowej wiąże się nie tylko z wysokimi kwalifikacjami zawodowymi i spełnieniem odpowiednich wymagań fizycznych i psychicznych, ale także z określoną postawą moralną, prestiżem i uznaniem społecznym⁴². Nie bez znaczenia są normy zawarte w Kodeksie Honorowym Żołnierza Zawodowego Wojska Polskiego⁴³. Z jego postanowień wynika, że chodzi o: 1) godność żołnierza zawodowego będącą wartością wpływającą z szacunku dla samego siebie, poczucia dumy z przynależności do społeczności wojskowej i podjęcia szczególnych zobowiązań wobec Ojczyzny; 2) honor żołnierza zawodowego obejmujący postawy i działania, które znamionują uczciwego i prawego człowieka. Jest źródłem jego czci oraz moralnych wartości środowiska zawodowego; 3) fundamentalne cnoty żołnierza zawodowego: patriotyzm, męstwo, uczciwość, odpowiedzialność, sprawiedliwość, prawdomówność i solidarność zawodowa.

Zasadnie w doktrynie przyjmuje się, że utrata właściwości wymaganych do posiadania stopnia wojskowego, brak wartości moralnych i prestiżu, który uzasadnia posiadanie stopnia oficera, chorążego albo podoficera⁴⁴ i uznania społecznego⁴⁵. Słusznie Sąd Najwyższy przyjął, że chodzi o sytuację, gdy „sprawca tak dalece utracił wymagane od oficera, chorążego lub podoficera wartości etyczno-moralne oraz prestiż i uznanie społeczne, iż nie powinien posiadać stopnia wojskowego nie tylko w czynnej służbie wojskowej, lecz także w rezerwie”⁴⁶.

Podstawą takiej oceny są okoliczności przedmiotowe, skoro w myśl art. 43bb k.k. mają to być „rodzaj czynu, sposób i okoliczności jego popełnienia”, a zatem nie bierze się pod uwagę okoliczności dotyczących sprawcy, np. jego karalności, opinii służbowej lub w miejscu pracy, a także wchodzących w zakres strony podmiotowej, a więc rodzaju umyślności, czy pobudek działania.

⁴¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 czerwca 2012 r., II PK 263/11, OSNP 2013, nr 11–12, poz. 129.

⁴² D. Szeleszczuk, *Glosa do wyrok SN z 16 kwietnia 2019 r., VI KA 5/19*, „Prawo w Działaniu” 2022, nr 49, s. 126.

⁴³ Dz.Urz. MON z 2008 r., nr 5, poz. 55.

⁴⁴ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 683.

⁴⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 września 1977 r., Rw 269/77, OSNKKW 1977, nr 10–11, poz. 124.

⁴⁶ Uchwała pełnego składu Izby Wojskowej Sądu Najwyższego z dnia 27 sierpnia 1977 r., U 1/77, OSNKKW 1977, nr 10–11, poz. 110.

Warunkiem orzeczenia degradacji nie jest popełnione przez żołnierza przestępstwa naruszającego interes wojskowo-służbowy, a może ono także dotyczyć prywatnej bądź osobistej sfery życia⁴⁷. Zbyt kategoryczne jest twierdzenie Sądu Najwyższego, że skoro w ramach swojego działania oskarżony nie współdziałał z innymi osobami z jednostki wojskowej czy podległymi mu żołnierzami, to jego czyn nie oddziaływał bezpośrednio na obraz, prestiż oficera⁴⁸.

Ze względu na ograniczenie możliwości orzeczenia tego środka tylko w razie popełnienia przestępstwa umyślnego sąd powinien brać pod uwagę tylko te elementy danego stanu faktycznego, określające rodzaj czynu, sposób i okoliczności jego popełnienia, które sprawca obejmował umyślnością⁴⁹. Słusznie zauważył Sąd Najwyższy, że: „Okoliczność w postaci »wzorowej służby żołnierskiej« nie jest przesłanką wystarczającą do stwierdzenia, że brak jest podstaw do orzeczenia degradacji”⁵⁰ lub fakt, że umiał ostatecznie godnie przyjąć odpowiedzialność karną oraz potrafił wzbudzić u siebie poczucie wstydu i żal z powodu popełnienia przestępstwa⁵¹. Ma też rację, że „posiadanie dobrych opinii służbowych czy też orzeczenie innych środków karnych nie może skutecznie tamować orzekania tytułem środka karnego degradacji. Wszak środek ten usuwa ze społeczności wojskowej żołnierzy posiadających określony stopień wojskowy, którzy swoim czynem sprzeniewierzyli się zasadom służby wojskowej pojmowanej jako »misji społecznej o wyjątkowej randze i szczególnie doniosłym charakterze«”⁵².

Niedopuszczalne jest stosowanie tego środka, gdy sprawca utracił wprawdzie właściwości wymagane do posiadania stopnia wojskowego, ale świadczą o tym inne niż wskazane okoliczności mające wpływ na wymiar kary, np. zachowanie się sprawcy przed popełnieniem przestępstwa lub po nim, czy też ze względu na opinię środowiska⁵³.

Zdaniem Sądu Najwyższego degradacja powinna być orzekana w razie:

– skazania za przestępstwo, które jest czynem o znacznej społecznej szkodliwości, gdy sposób jego popełnienia, okoliczności oraz motyw kierujące sprawcą zasługują na szczególne potępienie, co wystarcza do ustalenia, że sprawca utra-

⁴⁷ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 sierpnia 1970 r., RNw 42/70, OSNKW 1970, nr 11, poz. 136.

⁴⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 2020 r., I KA 10/19, LEX nr 3056892, z głosem D. Szeleszczuka, „Prawo w Działaniu” 2022, nr 49, s. 122–133.

⁴⁹ J. Majewski, (w:) W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 353; W. Marcinkowski, *Kodeks karny...*, s. 124.

⁵⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 października 2006 r., WA 28/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz. 1964; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 kwietnia 2019 r., VI KA 5/19, LEX nr 2677119; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 2020 r., I KA 10/19, LEX nr 3056892.

⁵¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 kwietnia 2019 r., VI KA 5/19, LEX nr 2677119.

⁵² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 sierpnia 2005 r., WA 20/05, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 1566. Tak też S. Winik, M. Nowak, *Degradacja...*, s. 52.

⁵³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 sierpnia 2000 r., WA 25/00, LEX nr 532402; J. Majewski, (w:) W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks...*, s. 1054.

cił właściwości wymagane do posiadania stopnia wojskowego, ale nietrafne jest twierdzenie, że bierze się pod uwagę aspekty osobowościowe oskarżonego⁵⁴;

- skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej⁵⁵;
- popełnienia przez nietrzeźwego sprawcę czynu o charakterze chuligańskim⁵⁶;

- zaboru mienia w celu osiągnięcia korzyści majątkowej⁵⁷;

- działania w celu osiągnięcia korzyści majątkowej i dopuszczenie się przestępstwa wspólnie z innymi osobami, żołnierzami lub cywilami, zwłaszcza jeżeli wkład oskarżonego w przestępne współdziałanie był dominujący lub przynajmniej znaczny⁵⁸;

- stosowania niedozwolonych metod wychowawczych⁵⁹;

- działania żołnierza zawodowego w ramach przestępstwa ciągłego, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej i dopuszczenie się przestępstwa wspólnie z żołnierzami młodszymi w stopniu wojskowym⁶⁰;

- dopuszczenia się wspólnie z osobami cywilnymi przestępstw związanych z gospodarowaniem środkami publicznymi, wykazujące znaczne zaangażowanie w przestępczym współdziałaniu w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, powodujące utracenie wymaganych od oficera walorów etyczno-moralnych oraz prestiżu i uznania społecznego⁶¹.

Degradacja jest także treścią środka karnego pozbawienia praw publicznych (art. 40 § 1 k.k.). W razie orzeczenia względem żołnierza pozbawienia praw publicznych bezprzedmiotowe jest wymierzanie degradacji, bowiem pozbawienie praw publicznych obejmuje m.in. utratę posiadanego stopnia wojskowego i powrót do stopnia szeregowego (art. 40 § 1 k.k.). W zakresie bowiem posiadanego stopnia wojskowego powoduje takie same skutki jak środek karny w postaci degradacji⁶².

⁵⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 kwietnia 2021 r., I KA 2/20, LEX nr 3232219.

⁵⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 czerwca 2006 r., WA 19/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz. 1243.

⁵⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 1979 r., Rw 408/78, OSNKW 1979, nr 4, poz. 40.

⁵⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 sierpnia 2005 r., WA 20/05, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 1566.

⁵⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 marca 1979 r., Rw 60/79, OSNKW 1979, nr 5, poz. 57; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 sierpnia 2005 r., WA 20/05, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 1566; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 października 2006 r., WA 28/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz. 1964.

⁵⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 marca 1983 r., Rw 1220/82, OSNKW 1983, nr 9, poz. 74.

⁶⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 marca 1979 r., Rw 60/79, OSNKW 1979, nr 5, poz. 57.

⁶¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 października 2006 r., WA 28/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz. 1964.

⁶² Wyrok Sądu Najwyższego z 8 dnia lipca 1983 r., Rw 548/83, OSNKW 1984, nr 1, poz. 18; D. Szeleszczuk, *Pozbawienie praw publicznych w polskim prawie karnym*, Warszawa 2013, s. 82–83.

VII. WNIOSKI

1. Tradycyjnie degradacja stanowiła uzupełnienie represji karnej stosowanej wobec żołnierzy i była regulowana w kodeksach karnych wojskowych lub części wojskowej kodeksów karnych. W wyniku zmian przewidzianych w ustawie z dnia 7 lipca 2022 r. degradacja ma uzyskać w Kodeksie karnym status powszechnego środka karnego stosowanego jednak nie tylko, jak dotychczas, w stosunku do żołnierzy w czynnej służbie wojskowej, lecz także wobec żołnierzy rezerwy oraz żołnierzy w stanie spoczynku.

2. Wadą tego uregulowania jest nieobjęcie zakresem tego środka osób posiadających stopnie w innych służbach państwowych, np. Policji, ABW, mimo że te same racje, które odnoszą się do wojskowych, przemawiają za pozbawieniem ich w razie popełnienia przestępstwa umyślnego posiadanego stopnia i powrót do stopnia najniższego. Wada ta może być usunięta przez interwencję ustawodawcy.

3. W zakresie przedmiotowym degradacja obejmuje utratę posiadanego stopnia wojskowego i powrót do stopnia szeregowego; nie jest możliwe orzeczenie tego środka wobec szeregowego lub samo obniżenie posiadanego stopnia wojskowego.

4. Przesłanką orzeczenia degradacji jest popełnienie umyślnego przestępstwa, którego rodzaj czynu, sposób i okoliczności jego popełnienia pozwalają przyjąć, że sprawca utracił właściwości wymagane do posiadania stopnia wojskowego. W ustawie o obronie Ojczyzny wymaga się do powołania do służby wojskowej – z czym wiąże się nadanie pierwszego stopnia wojskowego – by kandydat m.in. posiadał nieposzlakowaną opinię. Nieposzlakowana opinia oznacza, że danej osobie nie można zarzucić zachowań sprzecznych z normami moralnymi, etycznymi oraz prawnymi. Niewłaściwe zaś zachowanie sprzeczne z normami społecznymi, etycznymi lub prawnymi może dyskwalifikować taką osobę jako żołnierza i tym samym świadczyć o utracie właściwości wymaganych do posiadania stopnia wojskowego.

REFERENCES

- Badźmirowska-Masłowska K., (w:) W. Kitler, D. Nowak, M. Stepnowska (red.), *Prawo wojskowe*, Warszawa 2017
- Czubiniński L., *Polskie wojskowe prawo karne w zarysie*, Warszawa 1981
- Fleming M., *Kodeks karny. Część wojskowa. Komentarz*, Warszawa 2000
- Hoc S., (w:) M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2016
- Janiszowski-Downarowicz R., *Wojskowe środki karne*, (w:) R. A. Stefański (red.), *Środki karne po nowelizacji w 2015 roku*, Warszawa 2016

- Majewski J., (w:) W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do art. 278–363*, t. III, Warszawa 2022
- Marcinkowski W., *Kodeks karny. Część wojskowa. Komentarz*, Warszawa 2011
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010
- Stefański R. A., (w:) R. A. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2020
- Szeleszczuk D., (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2019
- Szeleszczuk D., *Degradacja w polskim wojskowym prawie karnym od XVII do XIX wieku*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2017, nr 4
- Szeleszczuk D., *Głosa do wyrok SN z 16 kwietnia 2019 r., VI KA 5/19*, „Prawo w Działaniu” 2022, nr 49
- Szeleszczuk D., *Pozbawienie praw publicznych w polskim prawie karnym*, Warszawa 2013
- Winik S., Nowak M., *Degradacja w praktyce – problematyka możliwości podmiotowego rozszerzenia stosowania środka karnego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2019, nr 4
- Ziółkowska A., (w:) V. Konarska-Wrzosek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2020